

Τέλος αὐτὸς οὗτος ἀποθανὼν, ἀπῆλθε, λέγει ἡ Γραφή, νὰ εὕρῃ τὰς πολλὰς μυριάδας τῶν πρὸ αὐτοῦ ἀποθαρμμένων ὁμογενῶν « Καὶ ἐξάρας τὴν κλίνην ἐξέλιπε καὶ προσετέθη πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ ». (Γεν. 49.)

Ἄλλ' εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἀναφαίνεται καθαρώτερον τὸ παρήγορον τοῦτο τῆς αἰωνιότητος δόγμα· διότι ὁ μὲν ψαλμῳδὸς διαγράφει σαφῶς τὸ μέγα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους λογοθέσιον « Τότε ἀγαλλιάσονται πάντα τὰ ξύλα τοῦ δρυμοῦ πρὸ προσώπου τοῦ Κυρίου, ὅτι ἔρχεται κρίνει ἔθνη ἐν τῇ δικαιοσύνῃ καὶ λαοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ » (ψαλ. ιε').

Ὁ δὲ Σολομὼν ἐν μὲν ταῖς Παροιμίαις παριστάνει τῶν ὁσίων τὸ μέλλον « Τελευτήσαντος ἀνδρὸς δικαίου οὐκ ὄλνυται ἐλπίς, τὸ δὲ καύχημα τῶν ἀσεβῶν ὄλνυται, (Παρ. Κεφ. ια'). » Ἐν δὲ τῇ Σοφίᾳ ἐλεεινολογεῖ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ διὰ τὰ ἄλλα καὶ ὅτι « Οὐτε ἔγνωσαν μυστήρια Θεοῦ, οὐδὲ ἔκριναν γέρας ψυχῶν ἀμώμων· ὅτι ὁ θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφραΐα καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἰδιότητος ἐποίησεν αὐτὸν, φρόνη δὲ διαβόλου ὁ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον » (Σοφ. κεφ. β'. [ἴδε καὶ Ἰώβ κεφ. 19. Ἰεζεκιήλ κεφ. 18. Ἡσα. 25. Μακκ. β. 7. κτλ.]

Ἄλλ' ἀπέλειτο μάλιστα εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν νὰ καθιερωθῇ ὡς σύμβολον πίστεως καὶ νὰ ἀπαρτίσῃ τὰς αὐτοῦ τὰς καὶ διεσπαρμένας ἰδέας. Ὁ χριστιανισμὸς συγγέειν πάσας τὰς τάξεις, τοὺς ἀρχοντας μὲ τοὺς ἀρχομένους, τοὺς ἐλευθέρους μὲ τοὺς δούλους, καὶ τοὺς πλουσίους μὲ τοὺς πένητας παριστάνει ὡς ἀνταμοιβὴν τῶν δικαίων οὐχὶ τὸ νέκταρ καὶ τὴν ἀμβροσίαν, ἢ τοὺς περιπάτους εἰς τὰ ἀμφιλαρῆ σκιάσματα καὶ τὰ ἄλλα καὶ τὰς κοιλιάδας· ἀλλὰ τὴν ἐποπτείαν αὐτὴν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐλλαμψίν τῆς ἀνεσπέρου δόξης, καὶ τῆς ἀληθείας τὴν γινώσκιν.

Ἐν ᾧ ὅμως ἐθνικοὶ φιλόσοφοι γεννημένοι ἐν μέσῳ τοῦ σκότους τῆς πλάνης, ἔρθασαν διὰ τοῦ ὄρθου μόνον λόγου ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν ἀρχικὴν τοῦ ἀνθρώπου εὐγένειαν, οἷον ὁ Πλάτων, [1] ὁ Πυθαγόρας, [2] Περμενίδης [3] Κικέρων (4) καὶ οἱ λοιποὶ· ἄλλοι εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ πολιτισμοῦ οὐχὶ μόνον καθ' ἑαυτοῦ δὲν ἐπίστευσαν τὴν καθολικὴν καὶ παγκόσμιον ταύτην ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς τάναντία δο-

(1) « Ἀθάρατον ἔλεγεν εἶναι τὴν ψυχὴν Πλάτων (Διογένης Λαέρτις.)

(2) « Ἀθάρατόν τε εἶναι αὐτήν, (τὴν ψυχὴν) ἐπειδὴ περὶ καὶ τὸ ἀφ' οὗ ἀπεσπάσθη ἀθάρατόν ἐστι [Πυθαγ.] ».

(3) « Καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν ταῦτόν εἶναι ὁ Παρμενίδης ».

(4) « Nescio quomodo inhaeret in mentibus quasi seculorum quoddam augurium futurorum; Idque in maximis ingeniis altissimis que animis et existit maximè et apparit facillime. »

Tusc. Quaest.

ἐξάζοντας ὡς μωροὺς βωμολοχικῶς διεκωμῳδῆσαν. Ἄλλ' ἡ φωνὴ τῆς φύσεως δὲν δύναται διὰ παντὸς νὰ πνευθῇ, οὔτε τῶν ἐθνῶν πάντων ἡ συνειδησις νὰ μὴ ἐπικρατήσῃ. Διὰ τοῦτο ὁ Διαγόρας τῆς Γαλλίας Βολταῖρος, ὅστις ἀπὸ κενόδοξον ἀλαζονίαν τσαυτα κατὰ τῆς πίστεως ἐβλασφήμησεν, ἀναλαμβάνων ἤδη ἀπὸ βαρείαν νόσον, συνειδε καὶ αὐτὸς πόσον παρελογίζετο, ὥστε πολλαχοῦ τῶν ποιημάτων του, μάλιστα δὲ πρὸς τὸν ἐπιστήθιον φίλον του Genonville δὲν εἰδίστασε νὰ παλινωθῆσῃ· ὠμολόγησε δὲ τοῦναντίον ὅτι τὸ πᾶν δὲν προῆλθεν ἀπὸ ταυτομάτου καὶ τυρῆς· εἰμαρμένης, ἢ τύχης, ὡς ἐδόξαζεν ἄλλοτε, ἀλλ' ὑπερέτερα τις δύναμις ὡς πρεσβυτάτη τῶν πάντων αἰτία ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὸ παρήγαγε, θεῖα δὲ πρόνοια διηνεκῶς διέπει τὰ γενόμενα.

Est-ce là cet esprit survivant à nous même?

Il naît avec nos sens, croît, s'affaiblit comme eux.

Hélas! périrait-il de même?

Non, sans doute et j'ose espérer

Que de la mort, du temps, et des destins le maître

Dieu conserve pour lui le plus pur de notre être.

Et n'anéantit point ce qu'il daigne éclairer.

Ἄλλὰ πῶς ὁ ἀγγίχους καὶ πολυμαθέστατος τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς Γαλλίας δὲν ἐνόησε πρῶτῳ μῶτερον τῶν λογισμῶν του τὴν ματαιότητα; Ἐπρεπεν ἀράγε νὰ πλησιάζῃ εἰς τὸν θάνατον πρὶν ἀναγνωρίσῃ τὴν ζωὴν. Τοῦτο κατὰ δυστυχίαν συμβαίνει πολλάκις· τόσον ἀδύνατος καὶ ἀκροσφαλῆς ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰ ἐπινοίας του! Ἐπειτα δι' ἀπορρήτους λόγους δὲν ἐδόθη εἰς αὐτὸν οὔτε τοῦ τόπου, οὔτε τοῦ χρόνου νὰ διακρίνῃ τὰς μακρὰς ἀποστάσεις, οὔτε τὰ ἐμπροσθὴν δηλ. οὔτε τὰ ὀπίσθην! Καὶ ἔχουσι μὲν δεδαίω τὴν ἐξὶν νὰ θλίπωσι πορρώτερον οἱ ναῦται καὶ κυνηγοὶ, οἱ μὲν ἀναβαίνοντες εἰς τὸ τέρθρον καὶ τὴν ἀκροκεραίαν τῶν ἰστῶν, οἱ δὲ εἰς τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν, καθὼς οἱ λοιποὶ ὅταν πολλὰ πλασιάζωσι διὰ τοῦ τηλεσκοπίου τῶν ὀφθαλμῶν τὴν δύναμιν. Βλέπομεν δὲ σχεδὸν ὁμοίως καὶ τὰ πρὸς τὸν ὀλίγου συμβάντα διὰ τῆς ἀτομικῆς ἡμῶν μνήμης ὡς διὰ γυμνοῦ ὄμματος. Ὅταν ὅμως πρόκηται νὰ ἀνερευνησωμεν τὰ πολὺ ἡμῶν ἀπέχοντα, ἀναλαμβάνομεν ὡς διανοητικὸν τηλεσκόπιον τὴν ἱστορίαν, ἥτις συγκειμένη ἀπὸ ἀλληλοδιαδόχων πολλῶν γενεῶν ἐπιθυμῆσαι, ἀποτελεῖ ὁλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τὴν μνήμην· Ἄλλὰ πόσαι περιστάσεις διακόπτουσι τὴν συνεχῆ ταύτην ἄλυσον, καθὼς τὰ βουνὰ καὶ οἱ λόφοι τὰς πεδιάδας! Πόσαι δὲ γενεαὶ διὰ τὴν βαρβαρότητα αὐτῶν καὶ ἀμάθειαν παρῆλθον ὡς σκοπὸς χωρὶς ν' ἀφήσωσιν οὔτε κἄν σημεῖον, ὥστε ὀλόκληροι χρικοὶ παντελῶς λείπουσιν.

Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος περιωρισμένος κατ' αὐτὸν τὸν λόγον ὡς πρὸς τοῦ παρελθόντος τὴν ἔρευναν, ἀπὸ μὲν ἄλλων πολλῶν μᾶλλον τὴν θεωρίαν τοῦ μέλλοντος. Ὅμως μίχλην τις παχέια τῶν ὄντων ἐπικρατοῦσα ἀποχωρῶν τὰ ἐσόμνα· μόνον δὲ κατὰ μυστηριώδεις τινὰς περιστάσεις, ὅταν τὸ σῶμα ἀναπαύηται ὡς νεκρῶν.